

ՀԱՄԱԿԱՐԳՆԵՐ ԳԵՏԱԿԱՆ
ՀԱՄԱԿԱՐԳՆԵՐ ԳՐԱԳԱՐԱՆ

ԳՅԴ ԵՍԿ 07թ

«Ազգ եւ ժառանգություն»
Համահայկական
երիտասարդական
գիտաժողով

Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետություն
Ստեփանակերտ
սեպտեմբեր 26-30, 2006թ.

ՀՀ մշակույթի եւ երիտասարդության հարցերի նախարարություն
ԼՂՀ կրթության, մշակույթի եւ սպորտի նախարարություն
ՀՀ «Երիտասարդական միջոցառումների կազմակերպման
կենտրոն» ՊՈԱԿ
ԼՂՀ մշակույթի եւ երիտասարդության պալատ

«Ազգ եւ ժառանգություն»
համահայկական
երիտասարդական
գիտաժողով

Սեպտեմբեր 26-30 2006 թ.
Ստեփանակերտ

Գիտաժողովը նվիրվում է Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության
հռչակման 15-ամյակին

Խմբագրական խորհուրդ

Ս. Խանյան -բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր,
գիտության վաստակավոր գործիչ

Վ. Բալայան- պատմական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ

Ա. Մխիթարյան – հոգեբանական գիտությունների թեկնածու, պրոֆեսոր

Շ. Ասրյան- տնտեսագիտության ամբիոնի դասախոս

Լ. Բեգլարյան- տնտեսագիտության ամբիոնի դասախոս

Գրքում զետեղված են սեպտեմբերի 26-30-ը տեղի ունեցած
Համահայկական երիտասարդական գիտաժողովի զեկուցումները

յուն ունեն, քանի որ եվրասիական տարածքի աշխարհաքաղաքական և աշխարհատնտեսական վերահսկողությունն անհար է իրականացնել առանց համապատասխան վերահսկողության «Եվրասիական Բալկաններում»:

Այս պարագայում էապես մեծանում է Լեռնային Ղարաբաղի աշխարհաքաղաքական դերակատարման նշանակությունը, որը Գ. Սակինդերի առաջ քաշած աշխարհաքաղաքականության հիմնական օրենքի վերածնակերպված տարբերակով ընդունում է հետևյալ տեսքը.
Նա, ով վերահսկում է Լեռնային Ղարաբաղը, վերահսկում է Գարավային Կովկասը, Գարավային Կովկասը վերահսկելով, վերահսկողության տակ է հայտնվում «Եվրասիական Բալկանները», «Եվրասիական Բալկանները» վերահսկողը գերակայում է Եվրասիա մայրցամաքում, իսկ Եվրասիան վերահսկողը վերահսկում է ամբողջ աշխարհը: Այնպես որ, որոշակի նպաստավոր աշխարհաքաղաքական զարգացումների արդյունքում, լեռնային Ղարաբաղի Գանրապետությունը ի զորու է ոչ միայն տարածաշրջանային, այլ նաև համերկրային մասշտաբով աշխարհաքաղաքական հենակետից վերանելու գեոստրատեգիական ակտիվ գործող դերակատարի, լիակատար պատասխանատվություն ստանձնելով աշխարհում խաղաղության և կայունության հաստատման գործում:

*Նորայր Գովսեփյան
ԱրՊԳ*

**խորհրդային կարգերի մուտքն Անդրկովկաս.
դրա հետեւանքները ԼՂ-ի համար**

Անկախ ամեն տեսակի թեր եւ դեմ կարծիքներից՝ անվիճելի է, որ 1920-1921թթ. Ղարաբաղյան հիմնահարցի շուրջ ծավալված իրադարձությունների մեջ զգալի նշանակություն ունեցավ Ադրբեջանի խորհրդայնացումը: Գետեւաբար, արժե եւս մեկ անգամ անդրադառնալ այդ խնդրին՝ ի՞նչ ուժեր էին կանգնած դրա հետեւում եւ ի՞նչ ակնկալիքներ ունեին դրանից: Սեր կողմից քննարկվող թեմայից ելնելով՝ առավել կարելու է այն, թե այդ ակնկալիքների մեջ ի՞նչ տեղ էր զբաղեցնում Ղարաբաղը:

Ադրբեջանի խորհրդայնացման փաստը տարբեր կերպ է մեկնաբանվում պատմագիտական գրականության մեջ: Ընդ որում՝ որոշ հեղինակներ այստեղ մեղքի մի զգալի բաժին են հատկացնում նաեւ

Ղարաբաղին: Հարցը, սակայն այն է՝ Ադրբեջանի կառավարությունը ցանկանո՞ւմ էր դիմադրել, թե՞ ոչ: Հրապարակի վրա առկա փաստերը հիմք են տալիս ավելի շատ երկրորդ տեսակետի օգտին հակվելու:

Ադրբեջանի խորհրդայնացման մեջ մեծ դեր ունեցող թուրքիան եւ անձամբ՝ Մ. Քեմալը: Թուրք-ադրբեջանական մի շարք հեղինակներ Ադրբեջանի խորհրդայնացման գործում Քեմալի ունեցած ավանդի համար նրան մինչեւ իսկ մեղադրում են Ադրբեջանի նկատմամբ դավաճանության մեջ: Բայց իրականում դա ընդամենը թուրքական ճկուն դիվանագիտության ստեղծած պատրանքն էր: Փորձենք ռեալ գնահատենք իրավիճակը: Նշված ժամանակահատվածում քեմալականները՝ ստիպված էին օրհասական կոիվներ մղել արեւմտյան ճակատում՝ ունենալով ընդամենը 90 հազարանոց բանակ: Թուրքական կայսրության տարածքների զգալի մասը դուրս էր քեմալականների վերահսկողությունից: Ի լրումն՝ աճում էին նաեւ թուրքական տիրապետության տակ գտնվող ազգային փոքրամասնությունների հակաթուրքական տրամադրությունները: Բնական է, որ նման պարագայում Թուրքիայի «թուլտվությունը», որ Ռուսաստանը խորհրդային կարգեր ներմուծի Ադրբեջան, առավել քան ձեւական բնույթ էր կրում:

Տրամաբանական հարց է ծագում. արդյոք Ռուսաստանը իսկապես ձգտո՞ւմ էր Թուրքիայի հետ հարաբերությունների մերձեցմանը: Այո՛, եւ դրա համար ուներ բավական հիմնավոր պատճառներ: Հիշենք, որ տվյալ ժամանակահատվածում Արեւմուտքում սոցիալիստական հեղափոխությունների ծավալման հեռանկարն այլեւս իրական չինել չէր կարող, եւ դա բավական պարզ պատկերացում էին նաեւ բոլշեւիկյան ղեկավարները: Սակայն նրանք միեւնույն ժամանակ համոզված էին, որ Ռուսաստանը միայնակ չի կարող հակադրվել ողջ կապիտալիստական համակարգին, եւ սոցիալիզմը այսպես ասած արտահանելու անհրաժեշտությունը դիտվում էր առաջնային խնդիր: Բնականաբար, եթե հնարավոր չէ դեպի Արեւմուտք, Ռուսաստանն իր ուժերը պետք է փորձեր Արեւելքում:

Իսկ թե ի՞նչ դեր էր վերապահված Հայաստանին եւ հայ ժողովրդին ռուս-թուրքական հարաբերությունների համատեքստում՝ բավական դիպուկ բնորոշել է ակադեմիկոս Լ. Խուրշուդյանը. «Ռուսական եւ թուրքական կայսրություններն ունեն մեկ ընդհանրություն. երկուսի ազգային գաղափարախոսության հիմքում էլ տարածքային նվաճումների՝ «հողահավաքի» քաղաքականությունն է: Հայաստանը

տանը գտնվում է այդ երկու կայսրությունների նվաճողական-ուսզմավարական ծրագրերի ընդհարման սահմանագծում»:

Ինչո՞ւ այդքան հանգամանորեն անդրադարձանք հատկապես Ադրբեջանում ծավալված իրադարձություններին եւ այնտեղ խորհրդային կարգերի հաստատման հետ կապված մանրամասների բննարկմանը: Հետագա զարգացումները ցույց տվեցին, որ նոր, Խորհրդային Ադրբեջանն իրականում շարունակում էր նախկին, մուսավաթական կառավարության կողմից հաստատված քաղաքականությունը: Ընդ որում՝ ադրբեջանական պառլամենտը շարունակում էր աշխատել գրեթե նախկին կազմով. գրեթե անփոփոխ էին մնում նաեւ տեղական կառավարման մարմինները: Ավելորդ է ասել, որ Ադրբեջանի խորհրդայնացումը ոչինչ չփոխեց իր հարեւաններից, մասնավորապես՝ Հայաստանից ունեցած նրա տարածքային հավակնությունների մեջ: Փոխվեց պարզապես այն, որ եթե քիչ առաջ դա իրականացվում էր համաթուրքական ծրագրերի դրոշի, ապա նոր իրավիճակում նույն քաղաքականությունն առաջ էր տարվում «համաշխարհային հեղափոխության» հաղթանակին նպաստելու քողի տակ: Իսկ Ղարաբաղը բանալային դերակատարություն ուներ այդ քաղաքականության մեջ՝ որպես Նախիջեւան-Չանգեզուր գոտու շարունակություն: Այդ հարցը վաղուց արդեն դուրս էր բերվել գուտ հայ-ադրբեջանական հարաբերությունների ոլորտից եւ դիտարկվում էր շատ ավելի լայն, աշխարհաքաղաքական զարգացումների համատեքստում: Եթե բննարկվող իրողությունը դիտարկենք վերը նշված տեսանկյունից, ապա Ադրբեջանի խորհրդայնացումը նախանշում էր դարաբաղյան խնդրի կարգավորման գործընթացում նոր, շատ ավելի հզոր ուժերի ներգրավում՝ ի դեմս քեմալական Թուրքիայի եւ բոլշեւիկյան Ռուսաստանի: Սրանցից յուրաքանչյուրը տարածաշրջանում եւ ընդհանրապես հետամուտ էր սեփական ծրագրերի իրականացմանը, իսկ հայկական գործոնը նրանց դիվանագիտական խաղերում դիտվում էր որպես մանրադրամ:

Այսպիսով, եթե ամփոփենք վերը շարադրվածը, կստացվի հետեւյալ պատկերը: Ադրբեջանի խորհրդայնացումը ոչ այլ ինչ էր, եթե ոչ թուրքական դիվանագիտության ճկուն խաղ: Դա, անշուշտ, կարող էր իրագործվել նաեւ առանց քեմալականների միջամտության: Թուրքիան պարզապես կարողացավ Ռուսաստանին «նվիրել» այն, ինչը վերջինս կարող էր վերցնել առանց դժվարության, եւ, անշուշտ, ոչ ձրի: Ռուսաստանն ընդունեց Թուրքիայի առաջարկած խաղը՝ իր նկատառումներից ելնելով: Արդյունքում Ադրբեջանը ոչ միայն

պահպանեց իր անկախությունն ու տարածքային ամբողջականությունը, այլեւ կարող էր միանգամայն իրական հավակնություններ ունենալ՝ դեռեւս չխորհրդայնացված հարեւանների հաշվին: Թուրքիան եւս քիչ անց սկսեց շահարկել այդ գործոնը. այն, ինչն առանց Ռուսաստանի հետ հարաբերությունները փչացնելու վտանգի Թուրքիան չէր կարող պահանջել իր համար, կարող էր շատ ավելի հեշտ պահանջել խորհրդային Ադրբեջանի համար: Ինչը եւ նա քիչ անց սկսեց իրականացնել մեծ հաջողությամբ:

Եվս մի հետաքրքիր մանրամասն, որն առաջին հայացքից կարող է ընդամենը մանրուք թվալ, բայց դրանով իսկ արդեն կանխորոշվում էր տարածաշրջանում խորհրդային Ռուսաստանի քաղաքականությունը: Բանն այն է, որ վերացնելով Ադրբեջանի Դեմոկրատական Դանրապետությունը եւ հիմնելով, փաստորեն, նոր պետական միավոր՝ ի դեմս ԱդրեսՄԳ-ի, խորհրդային Ռուսաստանը պահպանեց նախկին պետության «Ադրբեջան» անվանումը՝ շատ լավ իմանալով հանդերձ, որ այդ անունն իրականում ոչ մի կապ չունի այդ տարածքի հետ: Այլ կերպ ասած՝ Մոսկվան 1920թ. մարտին արդեն բավական հստակ ծրագիր ուներ դեպի Արեւելք հեղափոխության տարածման համար Անդրկովկասում որպէս հենակետ արտազգային կենտրոն ստեղծելու վերաբերյալ: Արդեն «Պայքար» թերթի 1920թ. ապրիլի 30-ի համարում մեզ հետաքրքրող հարցի վերաբերյալ բավական պարզ ու հստակ նշվում է.

«... Արեւելքում խորհրդային քաղաքականությունն ուղղված է դաշինքին՝ ուժեղ պանիսլամիստական ռեակցիայի հետ, Անդրկովկասում՝ ուժեղ թուրքական ռեակցիայի հետ»: Առաջ է գալիս «Մեծ Ադրբեջանի» ստեղծման գաղափարը: Ընդ որում՝ եթե 1918թ. Թուրքիան «Ադրբեջան» պետությունը ստեղծեց պանթուրքիզմի ծրագրի իրականացման համար, ապա Ռուսաստանը, ստեղծելով ԱդրեսՄԳ-ն, փաստորեն, որքան էլ տարօրինակ հնչի, շարունակեց նույն թուրքական քաղաքականությունը՝ յուրովի մեկնաբանելով այդ իրողությունը: Բնական հարց է ծագում. իսկ ի՞նչ տարածքների վրա պետք է ստեղծվեր այդ «Մեծ Ադրբեջանը»: Բնականաբար, այդ տարածքները այս կամ այն կերպ պետք է վերցվեր տեղի ազգային պետական միավորներից: Այլ կերպ ասած՝ հայկական մի շարք տարածքների կորուստն արդեն իսկ կանխորոշված էր:

Ֆորմատ 84x60/8, ծավալը՝ 10.5 տպագրական մամուլ,
տպաքանակը՝ 300, թուղթ՝ օֆսեթ:
Տպագրությունը՝ «ՊՈԼԻԳՐԱՖ» ՓԲԸ
*Ստեփանակերտ, Վ.Մամիկոնյանի փող., 21,
հեռ 4-89-96, 4-89-97, 4-89-98,*

